

СУГЕСТІЯ В МАГІЧНИХ ТЕКСТАХ УКРАЇНСЬКИХ ЗАМОВЛЯНЬ

Світлана ШУЛЯК (Умань, Україна)

У статті досліджено особливості сугестії в магічних текстах українських народних замовлянь. Проаналізовано образи сакральної мови як носії сугестивного впливу в тексті. Вивчено домінуючі лексеми на позначення нумеративів та ознак впорядкованості простору у вигляді розгорнутих переліків. Визначено реалізацію у текстах українських замовлянь впливової функції мови. Розглянуто вплив знаків української етнокультури на підсвідомість реципієнта. Охарактеризовано сакральне слово як необхідний компонент народної медицини та описано організацію сугестивного мовлення.

Ключові слова: українські замовляння, сугестія, сакральна мова, текст, лексема, етнокультура, впливова функція мови.

В статье исследованы особенности суггестии в магических текстах украинских народных заговоров. Проанализированы образы сакральной речи как носителя суггестивного влияния в тексте. Изучены доминирующие лексемы на обозначение нумеративов и признаков упорядочения пространства в виде развёрнутых перечислений. Обозначена реализация в текстах украинских заговоров влиятельной функции речи. Рассмотрено влияние знаков украинской этнокультуры на подсознание реципиента. Охарактеризована сакральная речь как необходимый компонент народной медицины и описана организация суггестивной речи.

Ключевые слова: украинские заговоры, суггестия, сакральная речь, текст, лексема, этнокультура, влиятельная функция речи.

The aim of the article is the investigation of peculiarities of suggestion in magic texts of Ukrainian folk spells.

The achievement of the aim is possible when coping with such tasks: to analyze the images of sacral language with suggestive influence in the text; to learn the dominant lexemes for denoting enumerative and characteristics of consistency in the space with the help of enlarged enumeration; to find out the realization of influential function in the texts of Ukrainian spells: to work on the influence of the signs of Ukrainian ethno-culture on the subconsciousness of the recipient; to characterize the sacral word as an essential component of the folk medicine and describe the organization of suggestive language.

The subject of the investigation is suggestion, and the object of it is the texts of Ukrainian folk spells.

To realize the aim and the tasks of the article we used special linguistic methods: descriptive (to specify the main definitions of the investigation); etymological (to define the origin of language means); formula and textologic (to interpret the characteristics of functioning of lexical units in the texts of Ukrainian spells).

Special organization of suggestive communication is realized in the rhythmic spells, structure of texts, syntax, state phrases, enumeratives, enlarged enumeration, magic strength of the voice. Suggestion is a powerful means of influence on psychological and biological health, and a sacral word is an essential component of folk medicine. Lexemes for denoting the signs of Ukrainian ethno-culture in combination with other sacral components have the influence on the subconsciousness of a person. In the texts of Ukrainian spells the influential function of the language is emphasized.

The perspectives of the following investigations are based on the learning of the peculiarities of the language in Ukrainian spells in comparison with other traditions.

Key words: Ukrainian spells, suggestion, sacral language, text, lexeme, ethno-culture, influential function of the language.

Дослідження особливостей сугестії в різних типах сакральних текстів і засобів сугестивного впливу на різних рівнях мови належать до актуальних напрямків сучасної лінгвістики [13, с. 1]. Зв'язок між міфом і явищем сугестії, сугестивність як характеристика міфопоетичного художнього континууму, уявлення про сакральні тексти як виразники експліцитної й імпліцитної сугестивної інтенції [13, с. 38] мають виняткове значення для дослідження мови замовлянь і, серед іншого, реалізації в них впливової функції мови.

Великий тлумачний словник визначає *сугестивний* як такий, що впливає на кого-небудь, викликає у когось певні уявлення, настрої; пов'язаний з навіюванням [1, с. 586].

Теорія сугестивного походження мови Б.Ф. Поршнева [10] обстоює винятково архаїчні джерела зазначеної мовної функції, передбачаючи, що «у витоках мови лежить потреба не в обміні інформацією, а в отриманні бажаного результату від висловлювання» [13, с. 39].

А.С. Слухай зазначає, що образи сакральної мови – це найбільш «сильні» елементи міфопоетичної моделі світу і водночас найбільш дієві засоби її творення, завдяки чому виступають як носії сугестивної інтенції в тексті [13, с. 43].

Сугестія як явище людської психіки є предметом розгляду передовсім психології. Однак це явище знаходить виявлення у сфері сакральних дійств, обрядів, тому виступає предметом зацікавлення дослідників магії і релігії. Не викликає сумніву роль сугестії в таких сферах, як політична діяльність, реклама і PR. Зокрема, використання сугестії у сфері телевізійної комунікації стало предметом дослідження О.М. Самусенко [12], в рекламній сфері – О.М. Олексюк [8].

Поряд із поняттям *сугестивна лінгвістика* [6] в сучасному мовознавстві існує поняття *сугестивний дискурс* [5].

Сучасна дослідниця сугестивного дискурсу О.М.Олексюк підкреслює, що явище мовленнєвого впливу на свідомість і підсвідомість людини завжди цікавило дослідників. Проте спроби системного підходу до з'ясування його глибинної природи оформилися лише в ХХ столітті з появою психо- і нейролінгвістики, комунікативної і когнітивної лінгвістики тощо. Найсучаснішими напрямками дослідження цього явища вважають насамперед сугестивну лінгвістику та нейролінгвістичне програмування з огляду на їхню комплексну природу, оскільки ці дисципліни перебувають на перетині мовознавства і психології, логіки, соціології, історії, філософії, когнітології, нейрофізіології, що забезпечує багатовимірне дослідження мовленнєвого впливу [8, с. 1].

Мета нашої статті – дослідити особливості сугестії в магічних текстах українських народних замовлянь. Досягнення поставленої мети стає можливим за умови виконання таких завдань: проаналізувати образи сакральної мови як носії сугестивного впливу в тексті; вивчити домінуючі лексеми на позначення нумеративів та ознак впорядкованості простору у вигляді розгорнутих переліків; визначити реалізацію у текстах українських замовлянь впливової

функції мови; розглянути вплив знаків української етнокультури на підсвідомість реципієнта; охарактеризувати сакральне слово як необхідний компонент народної медицини та описати організацію сугестивного мовлення.

Основою реалізації сугестії в замовляннях є, з одного боку, їх прагматична орієнтованість, а з іншого – ритміко-стилістична організація [13, с. 96], у замовляннях найбільшою мірою експліковані ознаки впорядкованості й оречевленості простору у вигляді розгорнутих переліків його елементів або об'єктів магічного впливу [13, с. 14-15]. У замовлянні на кшталт: *Буду мову творити, / Ляк виманяти-виганяти, / На сухий ліс посылати; / На сухий ліс, на чорне болото, / На бистрі ріки, на чисті потоки, / На тонкі лози, на синє море. / А на тому морі острів, а на ньому – дуб, / А на тому дубі – сім гілляк, / А на тих гілляках – по три гнізда, / А в тих гніздах – по пташці, / А в кожній пташки – по три пташенята; Будуть вони ляк дзьобати, / На сухий ліс посылати і знати: / Там йому пити-гуляти, / А рабові Божому (ім'я) ляку не знати* [2, с. 36] спостерігаємо елементи світобудови, за допомогою яких створюється навколишній простір: *сухий ліс – чорне болото – тонкі лози – синє море – острів – дуб – гілля – гнізда – пташки – пташенята*, а також нумеративи: *один, три, сім*, що мають особливе символічне значення та відіграють значну роль у синтаксичній будові тексту лікувального замовляння. Спостерігаємо словосполучення *першим разом*, яке відображає найкращий етап для виконання замовляння, наприклад: *Першим разом, луччим часом / Вимовляю, виговораю рабі Божій (ім'я) / Ружу, бешиху...* [2, с. 60]; *Першим разом, за Божим приказом / Вимовляю бешиху, спалюю бешиху!* [2, с. 62]. Зустрічаємо також число *сімдесят п'ять*, наприклад: *Я тебе вишиптую, вибавляю, вимовляю / З його рук, з його ніг, з його пальців, / З його семидесяти п'яти сугестивців, / З його жил, / З його семидесяти п'яти пажил* [2, с. 63].

Сугестія, а саме навіювання і самонавіювання, давно звернула на себе увагу як потужний чинник впливу не тільки на психічну гармонію особистості, а й на її біологічне здоров'я; сакральне слово є невіддільним компонентом народної медицини [7; 14], як-от: *З чим народився раб Божий (ім'я) – / Тим і*

хворів раб Божий (ім'я): / Тепер ти не хворітимеш! / Будьте мої слова легкі, кренкі: / Тим словам замок – море, ключі – зуби. / Худа думка, ступай у вітер, / Вітер – у камінь, камінь – у воду. / Будьте слова мої кренкі та міцні, Міцніші від булатного ножа, / Крепші від орудійного ствола. / Уста мої – замок, язик мій – ключ! [2, с. 31]; Мечами-сікачами переляк відганяю, / Відзиваю, відхрещу, відкликаю, / Сікачами-мечами нечистого духа виганяю, / Хрещеному, молитвеному (ім'я) / Допомагаю [2, с. 31].

Особлива організація сугестивного мовлення реалізується в ритміці замовлянь [11; 15], структурі замовлянь [9], синтаксисі [14].

Ритмізація замовлянь та інших індивідуальних магічних формул, поява виразно віршованої структури, а часом і рим пояснюється не естетичною настановою, а тільки намаганням посилити дійовість і полегшити запам'ятовування тексту, в якому проминання або викривлення якогось слова могло, як вважалося, послабити магічну силу, а то й взагалі зруйнувати всю справу [11, с. 470], як-от у замовлянні пристріту: *Пристріт водяний, пристріт кров'яний, / Пристріт кістяний, пристріт мозковий – / тут тобі не бувати, / Всередині не вживати, / Косточок не ламати, / Крові не роздражати, мозку не колупати! / Іди собі на очерета, на болота, / Там будеш розкошувати, / Гнилі колоди жувати [2, с. 48-49].*

У структурі лікувальних замовлянь бажана відсутність хвороби показується як уже здійснений факт, зокрема у тексті: *У землі черв'яки, у воді щуки, / У небі місяць. / Коли вони зберуться, / Щоб рахувати гриби у лісі, / Тоді нехай і болять / У раба Божого (ім'я) зуби. Амінь [2, с. 66]; хвороба виганяється через ствердження її відсутності тут і тепер, як-от: *Тут тобі не стояти, серденько не нудити, / Голівоньки не бити, / Червоної крові не пити, / Білого тіла не в'ялити, / Жовтої кості не сушити, / А йди собі на сухі ліса, / На болота, на очерета, / Де вітер не віє, де сонце не гріє, / Де курячий глас не заходить. / Від народженої, молитвеної, / Хрещеної (ім'я) / З хати – вітром, а з двору – димом [2, с. 51].**

Формули, наявні в діалогах, підтверджують і посилюють магічний вплив, повідомляючи про відсутність хвороби в майбутньому або висловлюючи побажання цього [9, 123-124]: *Йшла Божя Мати через кленові мости. / Стрінув її Господь Бог і питає: – Куди, Маріє, йдеш? / – Йду до раба Божого (ім'я) / Вроки скидати / З очей, з плечей, із рук, із ніг!* [2, с. 53].

У замовляннях фігурують складні синтаксичні конструкції з зіставними часовими відношеннями на зразок: *Приставаю солодку болячку говорить! / Добрий день, солодка болячко безверха, / Чого ти розходилась, / Чого ти розбушувалась? / Поки я тебе не знала – / Я тебе не виговорала, / А тепер я тебе знаю і виговораю: / Розійдися, розійся й розтупися / З кості, з жил, з (ім'я) живота!* [2, с. 57].

Навіювальним властивостям замовлянь сприяють численні повтори, рими, накопичення слів однієї частини мови, як-от у тексті: *Пречиста свята Мати, / Прийди мені помагати, / Рожденій, хрещеній, молитвеній (ім'я) / З вітру і підвію, з пристріту й уроку, / З данне і посмішки, з нерву і склерозу, / З менінгіту чорну хворобу виганяти. / Ти – переляк-перелячище, / Чи ти хлопчачий, чи дівчачий, / Чи ти мужицький, чи женський, / Чи ти панський, чи циганський, / Чи ти куриний, чи гусиний, / Чи ти пташиний, чи тваринний, / Чи ти котячий, чи собачий, / Чи ти свинячий, чи товарячий, / Чи ти ужачий, чи жаб'ячий, / Чи ти подуманий, чи погаданий, / Чи ти приспаний, чи присланий, / Чи ти ночний, чи полуночний, / Чи ти світовий, чи зоряний, / Чи ти водяний, чи огняний, / Чи ти з вітру, чи з підвію, / Чи ти громовий, чи з пристріту, / Чи ти стінний, чи посміяний, / Чи ти злостивий, чи клопотливий, / Чи ти підметений, чи сквозняковий, / Чи ти зміряний, / Чи з-під сліду землі взятий, / Чи ти завитки завитий, чи перезавитий, / Чи ти розорваний, чи мертвий, / Чи ти насланий, чи з народу взятий?* [2, с. 32-33].

У текстах замовлянь часто за допомогою звертаються до вищих сил, як-от: *Я з словами, а Господь – з поміччю!* [2, с. 63]; *Йшла Божя Мати, / Золотою ляскою впиралася, / До (ім'я) дороги питалася. / Йшла вона радужку давати, / Враза на місце постановляти. / Не сама постановляю – / Сам Господь і*

святий Юрій постановляє: / Не на раз, не на два, не на рік – а на вік! [2, с. 65]; *Орданська ріка*, / Ти очищаєш луки й береги, / Очисти народженого, хрещеного (ім'я) / Од його болєзні! [2, с. 63] і, переконуючи людину в позитивному результаті прохання, впливаючи на її підсвідомість, такий текст має терапевтичний ефект.

У сугестивній лінгвістиці мовленнєвий вплив виступає основним об'єктом дослідження і спирається на уявлення про мову як сугестивне явище з провідною впливовою функцією [8, с. 6]. Показовим є замовляння *Ангеле Сохранителю, Пресвятая Мати, / Зоря-зоряниця, всім зорям цариця, / Ясний Місяць, світлі Зорі, / Візьміть від раба Божого (ім'я) / Безсоння-бездрімотницю та всяку хворобу / й однесіть у бурхливе море, / У безодню чорну, в пільму чортову. / Прийди до (ім'я) сон святий пречистий, / Забери від (ім'я) напасть згубну / І дай рабу Божому (ім'я) одужання – / Нині й довіку. Амінь* [2, с. 66], у якому поєднуються такі знаки української етнокультури: *Ангел-Сохранитель* – «надприродна істота, посланець, вісник Бога, захисник, заступник, охоронець» [4, с. 13], *Пресвятая Мати* – «Богоматір» [4, с. 479], *зоря-зоряниця, зорі* – «у народі здавна святі й праведні, бо супроводжують людину від народження до смерті» [4, с. 254], *місяць* – «здавна об'єкт релігійного поклоніння (як сонце і зорі)» [4, с. 369], *чорт (безодню чорну, в пільму чортову)* – «за народними уявленнями – господар пекла» [4, с. 643] тощо, своєю потужним змістом сприяють досягненню запланованої мети – зцілення від безсоння. Важливого значення набуває відповідна інтонація замовного тексту.

В українських народних замовляннях за допомогою психологічного паралелізму виражені дохристиянські народнопоетичні уявлення про співвіднесення людини зі світовим деревом і, ширше, рослинним світом, тваринним царством, небесними світилами, водним простором: *Місяцю, місяцю молодий, / у тебе ріг золотий, / тобі на підповня, / мені на здоров'я* [3, с. 10]; *Водице-здравнице, говірнице, / Як ти в Бога славна, / Так аби славен був / Рождений, хрещений (Петро) / Во віки віків!* [3, с. 25]; *Як вода доли ріков тече,*

так би твоя хвороба від тебе утекла, як вода не вернеться вгору, так би ся твоя хвороба до тебе нигде не вернулася [3, с. 57]; *Як сонце, місяць, зорі / І Господь Бог на небі славні, / Так щоб рождена, хрещена (Ганна) / Була в мирі славна і жива / На многая літа!* [3, с. 27]; *Господи, іду я між чужих християн з ведмежою силою, з залізними зубами, з вовчими лапами. Ведмежою силою одідмусь, а залізними зубами одгризусь, ні пристрїту, ані вроків не боюсь! Амінь!* [3, с. 56]. Людина органічно вплітається до цілісної системи світобудови, що, поряд зі зверненнями до символіки освяченого народною традицією історичного минулого виступає засобом додаткової сакралізації та підсилення дії магічного слова.

Отже, особлива організація сугестивного мовлення реалізується в ритміці замовлянь, структурі текстів, синтаксисі, стійких висловах, нумеративах, розгорнутих переліках, магічній силі голосу. Сугестія становить потужний чинник впливу як на психологічне, так і на біологічне здоров'я, а сакральне слово є важливим елементом народної медицини. Лексеми на позначення знаків української етнокультури, у поєднанні з іншими сакральними компонентами, мають безпосередній вплив на підсвідомість людини. У текстах українських замовлянь реалізована впливова функція мови.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні специфіки мови українських замовлянь порівняно з іншими традиціями.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Великий тлумачний словник. Сучасна українська мова: від А до Я / А. П. Загнітко, І. А. Щукіна. – Донецьк : БАО, 2008. – 704 с.
2. Вербальна магія українців / вступ. сл. Л. Дунаєвська ; авт. передм. О. Павлов; упоряд. та приміт. Т. Полковенко, В. Фісун. – К. : Бібліотека українця, 1998. – 98 с.
3. Ви, зорі-зориці...Українська народна магічна поезія: (Замовляння) / упоряд. М. Г. Василенка, Т. М. Шевчук; передм. М. Г. Василенка. – К.: Молодь, 1991. – 336 с.

4. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник / В.В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.
5. Ільницька Л.Л. Мовленнєві засоби підвищення ефективності сугестивного впливу / Л.Л. Ільницька // Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи. – К. : Центр наукових досліджень і викладання іноземних мов НАН України, 2007. – С. 127–134.
6. Ковалевська А.В. Структура сугестивності замовлянь і рекламних текстів: аналіз та синтез / А.В. Ковалевська // Прикладна лінгвістика 2006: проблеми і рішення: Тези науково-методичної конференції молодих науковців. – Миколаїв : НУК, 2006. – С. 48–50.
7. Мойсієнко В. Поліські замовляння / В.М. Мойсієнко // Древліани: Зб. статей і матеріалів з історії та культури Поліського краю. – Львів, 1996. – С. 131–165.
8. Олексюк О.М. Лексико-семантичні домінанти сугестивного дискурсу реклами : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова / Олеся Миколаївна Олексюк; Одеський національний університет імені І.І. Мечникова. – Одеса, 2012. – 20 с.
9. Остроушко О. А. Семантико-синтаксична структура текстів українських замовлянь : Дис ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Дніпропетровський національний університет / Оксана Андріївна Остроушко. – Дніпропетровськ, 2002. – 201 с.
10. Поршнев Б.Ф. О начале человеческой истории (Проблемы палеопсихологии) / Борис Федорович Поршнев. – М. : Мысль, 1974. – 488 с.
11. Росовецький С.К. Український фольклор у теоретичному висвітленні: підручник для студентів вищих навчальних закладів / С.К. Росовецький. – К., 2008. – 623 с.
12. Самусенко О.Н. Мифологическая личность в аспекте проблем сугестивной лингвистики / О.Н. Самусенко // Філологічні науки: Зб.

наук. праць. – Суми : Редакційно-видавничий відділ Сумського державного педагогічного університету, 1999. – С. 223–232.

- 13.Слухай А.С. Етнічний міф в образних парадигмах давньоанглійських епіко-міфологічних текстів / Анастасія Сергіївна Слухай. – К.: ТОВ «Аграр Медіа Груп», 2012. – 254 с.
- 14.Темченко А.І. Українські лікувальні замовляння: вербально-акціональні універсалії, символіка та семантика: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.07 / А.І. Темченко ; НАН України; Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського. – К., 2003. – 17 с.
- 15.Толстая С.М. Ритм и инерция в структуре заговореного текста / С.М. Толстая // Заговорный текст: генезис и структура / Отв. ред. Т.Н. Свешникова. – М. : Индрик, 2005. – С. 292–308.